

Dir-se Matamoros

Josep Maria Canyelles*

Les consideracions sobre el *llenguatge inclusiu* o sobre el que és *políticament correcte* ens poden portar, en el límit, a conductes d'esmena que poden ratllar l'absurditat. Cal actuar amb mesura sobre el que pugui ser adequat de corregir, amb respecte també per allò que forma part del llegat cultural de la història, tal com s'ha produït. En tot cas, l'esforç s'hauria de posar en el canvi de valors i la millora de la sensibilitat, potser fins i tot valent-se d'aquestes projeccions que ens arriben de segles enrere.

Sobre el llenguatge inclusiu es poden fer molts debats i pot arribar a donar molt de si. I si es vol ser conseqüent amb una idea purista en extrem ens podem trobar en un atzucac, un carreró sense sortida o si més no que ens acabi aportant més maldecaps dels que ja teníem.

Per llenguatge inclusiu no solament entenem el que pretén ser més respectuós amb els gèneres sinó amb altres valors socials, com la diversitat ètnica i la tolerància. És per això que podem reflexionar sobre el fet de dir-se Matamoros, un cognom tan carregat d'història com de valors bel·licosos sobre els quals els actuals portadors no tenen perquè tenir-ne cap complicitat ni responsabilitat.

En primer lloc cal dir que és cert que parlar de cognoms és portar el debat a l'extrem ja que, mentre que en el llenguatge que articulem som els usuaris els que en podem fer un ús o un altre, en els cognoms que arrosseguem no disposem de tal llibertat. Però en canvi, si realment hom creu que dur aquest cognom en els temps actuals suposa l'ensenyament d'una ofensa activa, és cert que existeixen els mecanismes legals per a modificar-lo. Així, tot just caldria valorar si suposa una ofensa.

Cal dir que bona part dels cognoms que portem tenen el seu origen en l'època medieval, i acostumen a correspondre a oficis (fuster, pastor...), topònims i gentilicis (navarro, català,...), elements geogràfics i naturals (valls, pujol, rius...), i alguns que tenen un caràcter relacionat amb fets històrics. L'existència d'un cognom com Matamoros no fa res més que evidenciar que la relació entre cristians i musulmans no fou aleshores gaire confraternal.

En tot cas, preveient que avui dia aquesta sensibilitat estaria present a la xarxa, no hem

quedat decebuts del que s'hi debat i fins i tot [hi ha qui en fa la brometa](#):

Me imaginaba, no sé, que va un señor apellidado Matamoros en un avión, y de repente algún integrante de AlQaeda secuestra el aparato. Lo toma de rehén y le pregunta "¡Cómo te llamas!". ¿Qué hace el tío? "Pérez, me llamo Pérez". Porque como le digas la verdad, si ya tenías pocas probabilidades, luego menos aún

Pero bueno, esa situación es algo complicada, afortunadamente. Más probable sería que el señor Matamoros terminara enamorándose de una musulmana. ¿Qué hacemos con el hijo? En la escuela "Hola, soy Ibrahim Matamoros, ¿tú cómo te llamas?". No, definitivamente no queda bien.

I bromes a banda, també hi trobem excentricitats com ara el cas de persones que s'han canviat el cognom. Per exemple, [Eric Bush](#), un britànic de 72 anys, estava tan indignat amb la guerra, que la seva mesura de protesta va ser la de canviar el seu cognom per Buisson (la traducció francesa), perquè deia sentir-se avergonyit de tenir el cognom del president nord-americà George W. Bush. I em diuen que a Alemanya ja no hi queden gairebé Hitlers, tot i que en desconec l'abast real.

Empreses i organitzacions 'afectades'

Però anem més enllà de les persones per tal de veure que aquest mateix fet també pot afectar les empreses, de manera que ens endinsem en l'RSE.

Un cognom tal també pot ser -i de fet ho és- el nom d'una organització. A més -bona ironia per a l'exemple- es tracta d'un ens vinculat a unes forces de l'Exèrcit:

La [Corporación Matamoros](#) es una entidad privada sin ánimo de lucro que desde 1986 apoya a los soldados, infantes de marina y policías heridos en combate, a las viudas y huérfanos de los caídos y familiares de uniformados secuestrados o desaparecidos. Como entidad que trabaja apoyando a los miembros de las Fuerzas Militares de Colombia y de la Policía Nacional, pertenece al G. S. E. D; Grupo Social y Empresarial del Ministerio de la Defensa Nacional.

No cal dir que la raó del nom no té altra motivació que el reconeixement a un militar que tenia aquest cognom, el general Gustavo Matamoros D'Costa.

I ara anem a la Responsabilitat Social de l'Administració Pública, on trobem casos en què ja s'ha produït el debat respecte al nomenclàtor de la ciutat:

A la ciutat espanyola de Granada s'ha cobert amb pintura el nom d'un carreró que té per nom aquest cognom.

Per la seva banda, al municipi de Laredo (Estats Units) també es va obrir al 2008 un conflicte pel nom d'un carrer:

[La Calle Matamoros de Laredo \(EE. UU.\) es objeto de controversia.](#) Kamel Shrek, un maestro de matemáticas en Martin High School y activista de la comunidad, solicitó al Cabildo de la Ciudad agregar Mariano, ó la primera inicial del héroe de la guerra, al nombre de la calle para aclarar que no se debe a la palabra que se utiliza en España desde hace siglos conminando a matar a Musulmanes sino que Matamoros Street tiene como objetivo honrar al sacerdote mexicano que luchó por la independencia del país de España.

Tomas Izaguirre, propietario de Laredo Pharmacy, ubicada en el edificio histórico sobre Matamoros Street, dijo que el nuevo nombre pudiera costar tiempo y dinero el obtener nuevas licencias con M. Matamoros en ellas, y él tendría que cambiar el valor de etiquetas ya impresas para un año para sus productos. "Simplemente es parte de nuestra cultura, parte de nuestra historia".

De solució més difícil seria el cas d'un municipi que porti aquesta expressió al seu nom. I com no podia ser d'altra manera, resulta que [Matamoros](#) existeix i és el nom d'un municipi de més de mig milió d'habitants del Golf de Mèxic.

Tractant-se d'un indret turístic i industrial, les persones àrabs se sentiran atretes per anar-hi a passar les vacances? El món àrab hi voldrà mantenir relacions comercials normals?

El fet que en una població, per canvis demogràfics, hi arribin col·lectius d'altres ètnies, cultures i religions pot fer replantejar fins i tot activitats tradicionals. A Vilanova i la Geltrú van eliminar la figura del [Moro Manani](#) perquè van considerar que la història era *políticament incorrecta*:

El Moro Manani, és una carota de cartró que representa un rostre masculí amb una turbant i barba que llença caramels per la boca. Enguany l'Ajuntament ha decidit retirar per no ferir la sensibilitat dels musulmans que viuen a la vila. Segons fonts del consistori, "no era oportú continuar amb el conte del Moro Manani. Cada vegada hi ha més immigrants, i és necessari tenir en compte aquesta nova realitat social".

L'origen del Moro Manani, que arriba a la població en un Vaixell i l'assalta perquè no li agrada el Nadal i es menja els dinars preparats per aquesta celebració, va ser obra de l'Ajuntament i del grup de titelles El conte s'acaba quan habitants de la ciutat, enfadats, aconsegueixen atrapar-lo i l'obliguen a tornar-los el menjar que s'ha empassat, que ell retorna vomitant caramels.

Es va considerar que el fet que els nens piquessin un moro es podia malinterpretar pels immigrants que en els últims anys s'havien instal·lat a la ciutat i van decidir canviar la història per no ferir la sensibilitat dels nousvinguts. Per això, ara, els nens de Vilanova el dia 24 de desembre piquen un català amb barretina que caga caramels, tot i que [no tothom hi va estar a favor.](#)

I encara podem parlar d'algunes paraules pròpies de la llengua que, segons el parer d'algunes persones, podrien incorporar elements presumptament ofensius. En català trobem per exemple el [blat de moro](#) (anomenat així en estàndard central). Encara que dir-ne així no impliqui cap agressivitat, el simple fet d'usar la paraula *moro* ja pot ser considerat ofensiu. ¿Potser aquestes empreses, en virtut de la seva RSE, podrien fer servir com a alternativa la paraula *dacsa*, que és la forma que es fa servir al País Valencià per a referir-s'hi a aquest cereal? No ho proposem pas, sols hi reflexionem. En tot cas, no em consta que cap

d'aquestes empreses s'hagin trobat amb cap queixa o suggeriment en aquest sentit que les hagi dut a reflexionar-hi.

Concloent

No té sentit plantejar esmenes al passat llunyà, ja que de fet ja no se'n pot desprendre cap relació viva: la història ha quedat fossilitzada en una paraula, en un cognom, i no ha de ser entesa com més que això. Ni qui la fa servir o forma part de la seva identitat se n'ha de preocupar ni aquells que podrien sentir-se ofesos tenen cap raó moral per sentir-se'n.

Això tampoc ens hauria de fer crítics amb aquells que decideixin actuar amb aquest sentit d'esmena. Una manera de procedir podria ser l'alteració de l'ordre dels cognoms –cosa que és possible legalment a l'estat espanyol- fent que el primer cognom (el que té més ús i es transmet a la descendència) sigui el matern, tot i que els [heraldistes](#) s'hi oposin. O fins i tot, recuperar un dels cognoms materns perduts del pare o de la mare. A la llarga podria suposar la desaparició del llinatge però, de fet, no és cap anomalia que hi hagi cognoms que al llarg del temps desapareguin.

Pel que fa al nom de la ciutat o d'una organització, sempre es pot pensar a desenvolupar alguna mena de missatge, valors socials, accions especials que tinguin a veure amb el sentit històric del mot i la voluntat de reconciliació i respecte.

La correcció del passat ha de fer-se present en els elements que encara furguen en el nostre present. És obvi que cal retirar les iconografies pròpies de les dictadures del segle passat. I sembla assenyat esmenar algunes expressions lingüístiques que hem heretat i que tenen una càrrega despectiva o de superioritat, com les que encara avui se senten en referència a altres ètnies com als gitano, etc. Però

aquestes no tenen res a veure amb les que han estat fixades o fossilitzades en el nom d'un cereal, en un topònim o en un cereal.

Llegim en un blog una [visió força assenyada](#) sobre aquest mateix tema per part d'un historiador, Ignasi Martí:

Amb la diversitat cultural que vivim a vegades per evitar ferir sensibilitats no es tracta el tema amb suficient valentia. Entendre el nostre passat de forma rigorosa però desacomplexada és el millor favor que podem fer per allunyar-nos de les intoleràncies d'altres èpoques. Lluny del que pugui semblar, la pervivència de cognoms com Matamoros ens aporta un interessantíssim testimoni de la nostra història, que cal recordar que no la podem triar, és la que tenim.

Con la diversidad cultural que vivimos a veces para evitar herir sensibilidades no se trata el tema con suficiente valentía. Entender nuestro pasado de forma rigurosa pero desacomplejada es el mejor favor que podemos hacer para alejarnos de las intolerancias de otras épocas. Lejos de lo que pueda parecer, la pervivencia de apellidos como Matamoros nos aporta un interesantísimo testimonio de nuestra historia, hay que recordar que no podemos elegir, es la que tenemos.

Podem atendre algunes sensibilitats però cal tenir en compte que les legítimes consideracions sobre el llenguatge inclusiu o sobre el que és políticament correcte ens poden portar, en el límit, a conductes d'esmena que poden ratllar l'absurditat.

Cal actuar amb mesura sobre el que pugui ser adequat de corregir, amb respecte també per allò que forma part del llegat cultural de la història, tal com s'ha produït. En tot cas, l'esforç s'hauria de posar en el canvi de valors i la millora de la sensibilitat, precisament valent-se d'aquestes projeccions que ens arriben de segles enrere.

Aquest article es troba disponible en català a: www.collaboratio.net/mm/File/ca/Art.jmcanyelles_Dir-se_Matamoros.pdf i ha estat publicat en castellà a Diario Responsable: www.diarioresponsable.com

* **Josep Maria Canyelles** jmcanyelles@collaboratio.net, promotor del *think tank* www.ResponsabilitatGlobal.com. Assessora empreses, governs i organitzacions. És assessor tècnic de la Cambra de Comerç de Barcelona. Col·labora amb l'Associació per a les Nacions Unides. Coordinador de la Comissió RS de l'Ass. Cat. Comptabilitat i Direcció www.accid.cat i col·labora amb diferents universitats. Promou **collaboratio**, iniciativa per als TSR